

Zempléni Árpád

Irta: Schöpflin Aladár

A nagyközönség nem is tudja, kit mit ezített irodalmunk Zempléni Árpád halálá-
al. Az írók nagyobb része sem tudja. Nem
tudták soha az ő igazi értékét; az utóbbi
zenőt évben meglehetősen megszakadtak a
apcsolatai a sajtó körüli irodalommal, amely
álunk a hírnevet és népszerűséget monopó-
umává tette, nevét vajmi ritkán lehetett
itni a lapokban s a személye is mindinkább
meretlenné vált ott, ahol az irodalom divat-
ősei forgatták népszerűségüket. Sokszor ta-
asztaltam, hogy olyan írók ajkán, akik szé-
nyelték volna, ha nem ismernek népszerű-
inden apró croquis-költőt, a teljes nem ismer-
ést leplező mosolyt fakasztotta Zempléni
evének említése. Fogalmuk sem volt róla,
ogy ez a név a kilencvenes évek lírikus gene-
ficiójában a magyar vers egyik legkiválóbb
ormaművészetét jelenti s néhány olyan verset,
melynél különbség abban a korszakban igen
évs magyar költő írt.

Zempléni Árpád tállyai kálvinista fiu volt
s sárospataki diák. Ez determinálta őt
gész életére. Mindhalálig pataki diák maradt
etmódjában, világfelfogása alapjaiban, iz-
sében, magyarságában. Az élet városias ké-
yelme és csinja iránti teljes közömbösség,
érintkezési formájában bizonyos diákos
verseség, külsejében bohémes hanyagság —
ek voltak a külsőségei. Utolsó képviselője

volt annak a régi szabású magyar bohémnek,
amely egykor Pest és Buda kurtakocsmáiban,
sűrű pipafüstben érezte jól magát, bodros,
hosszu fürtökben mutogatta művészváltát,
szerette a nótát, a cigánymuzsikát, irított a
szalontól, a klubtól, még a kávéháztól is, de
azért odahaza diákos lakása csendjében ma-
gyar szívvvel európai ideálokat ápolt, külföldi
nyelveket tanult, francia, angol, olasz költő-
ket olvasott s mindenekfelett őszintén, min-
den divatos cinizmus nélkül hitt azokban
az ideálokban, melyeket a fiatalokból hozott
magával.

Mikor Zempléni a nyolcvanas évek végén
feljött a fővárosba, Vajda János volt a fiatal
költők bámulatának és tiszteletének tárgya.
Félve néztek reá zord magánosságáért, bá-
multák hatalmas tehetségét, háborogtak a
hivatalos irodalom iránta való elfogult rideg-
ségén. Zempléni is Vajda bámulóéhoz csatla-
kozott, de ez csak személyi kapocs volt, köl-
tészetiében semmi sincs, amit Vajda hatásának
lehetne tulajdonítani. Őt a XX. századi olasz
lírikusok vonzották s fiatalkori lírája ezek
hatása alá került. Versei akkor igen népsze-
rűek voltak. Nem sajtónépszerűség volt ez,
sokan nem is igen tudtak róla, a reklám,
amelyet az újságírásban élő írók olyan köny-
nyen és szívesen bocsátanak kölcsönösen
egymás rendelkezésére, ő mellette nem igen
harsonázott. A közönség azonban szívesen ol-
vasta, — az akkori költők közül az ő könyvei
fogytak el legtöbb példányban. Mindig maga
adta ki az előfizetés-gyűjtés régi módszerével

verseit s minden könyve három-négy kiadás-
ban kelt el, némelyik többen is, ami akkor
egész rendkívüli dolog volt. Nagyszámu törzs-
közönsége volt, amely számon tartotta mun-
kásságát és megvette minden könyvét. Pedig
nem lehetne mondani, hogy nagyon kereste
volna a közönség kegyeit. Tiszta lírai verseket
írt, finom, akkor még kissé nyers formában,
de néha megkapó formaművészettel a líra ősi
témáiról: szerelemről, hazáról, az élet szo-
moru és derült hangulatairól. *Dido* című
könyve, melynek lírai darabjait lazaszövésű
verses regénynyé fűzte össze, legérettebb ter-
méke akkori lírájának. Ekkor még az olasz
líra hatása formálta a hangját, Petőfi és Heine
hatásával összekegyedve.

A kilencvenes évek végén aztán nagy
átalakuláson ment végbe irodalmi éndeklő-
dése és költészete is. Tüzes magyar érzéséből
indult ki ez az átalakulás, amint hogy a ma-
gyarságért való rajongás volt lényének lé-
nyege. A magyarság őstörténete iránti érdeklő-
dése rávezette finn-ugor rokonaink népköl-
tészetiének tanulmányozására. Nem volt tanult
nyelvész, sem etnografus, az ugor nyelveken
nem is értett, a szövegeket csak magyar ku-
tatók fordításából ismerte. Rajongó lelkét
megihlette ennek az ősi, primitív, Európa
kulturájától érintetlen népköltésnek a szel-
leme, különössége, teljesen beleélte magát
abba a gondolatba, hogy ez a magyar költé-
szet ősi hangja s megpróbálta ezt felelevení-
teni. Különböző módon próbálgatta: a
szarmata síkságról eredt témákat próbálta

beleilleszteni a hagyományos magyar vers ritmusába, ami néha bizonyos erőszakolással, de sokszor meglepően sikerült neki, máskor meg (pl. A *boszu* című hosszabb elbeszélő költeményében, amely elnyerte a Kisfaludy-társaság pályadíját) az ugor tartalmat ugor formákba foglalta s a magyar verset ritmusában, szavaiban, egész szellemében hozzáidomította primitív fajrokonaink költészetéhez. Sajátságos költészet jött ki ebből, amely sokban családíság hasonlítot a Kalevala és egyéb finn-ugor népköltési termékek fordításaihoz, de mégis erős, gyökeres magyar íze volt, feltámasztása a magyar fantázia és a magyar nyelv olyan elemeinek, amelyeket az évezredek európai kultúra elnyomott, vagy a tudat alászoritott. Aki beleolvasta magát s aki ki tudta belőle hallgatni a magyar süvöltést, az megfeledezett irodalmi tradíciókkal való ellentétességéről, idegenszerűségéről, fordítás-szerűségéről. Csodálta azt a szinte példátlan bravurt, amelylyel Zempléni a tárgy s a forma merevségeit legyőzte s a gondolkodásunktól teljesen idegen képzet- és szemlélet-világot a mai olvasó átéléséhez alkalmazta. Ennek a költészetének nagyrésze a modern magyar vers formaalkotásának legérdekesebb termékei közül való.

Neki ennél több is volt a törekvése. Szerette volna visszavinni az egész magyar költészetet az ugor költészet ősforrásához s ezzel átalakítani, visszaszerezni költői hangunk honfoglalás előtti eredetiségét. Ennek persze ellentmondott az ezerszázados magyar kul-

turfejlődés. Az európai kultúra sodrába került magyarság irodalmilag is örökre el van kötelezve Európával. Ezt a kérdést eldöntötte már Balassi és Zrinyi: a mi poétikánk már soha sem lehet más, mint a görögből fejlődött európai poétika. Szétszóródott, primitív nyelvrokonainkhoz mehetünk nyelvi, őstörténeti és etnológiai tanulmányokért, de irodalmi ideáljainkat ezer esztendő európai fejlődése választja el népköltészetüktől. Hiszen a mi népköltészetünk, írott költészetünk mindenkori gyökere is véggépp és teljesen elvált tőle.

Zemplénié a teóriában nem volt igaz. A praksisban azonban igaz volt: érdekes és minden figyelemre méltó új elemet vitt új költészetünkbe s a magyar költői nyelv és verstechnika új lehetőségeit mutatta meg. Az igazsága csak az ő igazsága volt, amit produkált, az csak az övé volt, művészi értelemben veit különlegessége az ő szellemének, tradíció, fejlődés kezdete aligha lesz valaha is belőle. De lett belőle egy sereg eredei, sajátosságos, tiszta művészi hatású vers s költő nem kívánhat ennél több eredményt.

Mint annyian mások, ő is igazságszolgáltatásra szorult halála után, mert életében nem ismerték és nem méltányolták úgy, ahogy megérdemelte volna. Akik ismertük, tudjuk és valljuk, hogy a modern magyar vers zenekarából egy érdekes és művészi hang maradt ki az ő halálával. S akik barátai voltunk, mindig emlékezni fogunk rá, — a jó barát, a derék emberre és az izig-vérig igaz magyarra.